

Anna Pękala

Rola rodziny w kształtowaniu zainteresowań muzycznych dzieci

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 2,
13-17

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dr Anna Pękala
Instytut Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej
Akademii im. J. Długosza w Częstochowie

ROLA RODZINY W KSZTAŁTOWANIU ZAINTERESOWAŃ MUZYCZNYCH DZIECI

Przed przystąpieniem do rozważań na temat roli rodziny w rozwijaniu i kształtowaniu zainteresowań muzycznych dzieci konieczne wydaje się wyjaśnienie pojęć: rodzina i zainteresowania. Literatura przedmiotu dotycząca tych zagadnień jest bogata i zawiera szerokie ich omówienie.

J. Remkowski definiując rodzinę, podaje, iż jest to: „(...) grupa ludzi zjednoczonych (zespolonych) pewną formą regularnej interakcji lub wzajemnej zależności. To grupa rodzinna, która zamieszkuje pod jednym dachem. Znaczy to, że wszystkie osoby oddziałują wzajemnie na siebie wewnątrz tej samej wspólnoty, tworząc rozmaite układy stosunków rodzinnych”¹. Wynika stąd, iż może mieć ona bardzo silny wpływ na podstawę i życie każdego z jej członków. Poprzez oddziaływanie w różnorodnych sytuacjach życia codziennego w sposób ciągły i stały jest również naturalnym środowiskiem wychowawczym. „Każda rodzina ma swoisty układ więzi wewnętrznych, które warunkują kształtowanie się równowagi psychicznej jej członków. Jego najistotniejszą cechą jest bliskość, serdeczność, spokojność wewnętrzna, bezpośredniość i intymność”². Każdy z członków rodziny powinien znajdować w niej zaspokojenie podstawowych potrzeb, mieć oparcie w różnorodnych sytuacjach życiowych. Jest to podstawa emocjonalnego bezpieczeństwa, pozwalająca na rozwinięcie ambicji, planów na przyszłość i społecznego zaangażowania. Brak dobrych stosunków rodzi wszystkie przeciwstawne wymienionym cechom.

S. Kot pisał: „Człowiek rozwija się dopiero w obrębie swego środowiska zbiorowego, w rodzinie, w rodzie i związku religijnym, w klasie społecznej, narodzie, państwie. W zbiorowym współżyciu wytwarza ludzkość różne dobra, które składają się na pewien całokształt wspólnego dorobku, mogący się udzielać jednostkom i grupom oraz dziedziczyć przez następne pokolenia”³. To w rodzinie każdy człowiek przeżywa najważniejszy okres, czyli dzieciństwo i młodość, kiedy kształtuje się jego osobowość, pogląd na świat oraz buduje jego system wartości, który będzie stanowić zasady postępowania. Instytucje społeczne, takie jak przedszkole, szkoła czy najbliższe środowisko stanowić będą jedynie pomoc rodzicom w wychowaniu ich dzieci. W tej sytuacji podstawowym obowiązkiem rodziców jest prawidłowe wychowanie dzieci. Polega ono między innymi na zrozumieniu potrzeb dziecka i właściwym ich zaspokajaniu.

Każda rodzina pełni wobec swoich członków oraz społeczeństwa różnorodne funkcje, do których należą: prokreacyjna, socjalizacyjna, materialno-ekonomiczna, legalizacyjno-kontrolna, opiekuńczo-wychowawcza⁴. Ta ostatnia wraz z rozwojem dziecka oraz włączaniem się w proces wychowania różnych instytucji ulega jakościowym przeobra-

¹ J. Remkowski, *Rodzina w świetle psychologii*, Warszawa 1986, s. 9–10.

² Tamże, s. 10–11.

³ S. Kot, *Historia wychowania*. t. 1. *Od starożytnej Grecji do połowy wieku XVIII*, Warszawa 1996 s. 1.

⁴ J. Pielkowska, *Rodzicielskie troski*, Warszawa 1988, s. 7.

żeniom. Istnieją jednak pewne cechy rodziny, które funkcjonują we wszystkich środowiskach rozwoju.

1. Zaspokajają podstawowe, biologiczne i psychologiczne potrzeby dziecka, takie jak: potrzebę bezpieczeństwa, zależność, miłość. Kształtuje potrzeby poznawcze, emocjonalne i społeczne.
2. Uczestniczy w przekazywaniu dorobku kulturowego społeczeństwa.
3. Dostarcza wzorów zachowań oraz modeli osobowych w sytuacjach codziennego życia.
4. Przekazuje wartości i normy społeczne.
5. Jest terenem socjalizacji dziecka.
6. Stanowi podłoże do zdobywania doświadczeń, na którym dziecko wypróbowuje swe siły i możliwości, mając oparcie i wzorce w rodzicach; na ich pomoc i wsparcie może zawsze liczyć⁶.

Istotą i ogólną funkcją wychowania jest dokonywanie zmian, przekształcanie, wywieranie wpływu. Prawidłowe funkcjonowanie rodziny uzależnione jest od wielu czynników, wśród których wymienia się między innymi: postawy rodzicielskie, role pełnione przez rodziców, stosunki uczuciowe między członkami, liczebność rodziny, status społeczny, ekonomiczny i zawodowy, tradycje kulturowe.

Rozwój osobowości dziecka dokonuje się dzięki uczestnictwu w działaniu, poznawaniu i przeżywaniu istniejącej rzeczywistości. Pierwsze przejawy aktywności poznawczej mają wielkie znaczenie na powstanie w dalszym rozwoju zainteresowań, mających ścisły związek z potrzebami i zdolnościami człowieka⁵. Problem zainteresowań jest złożony zarówno z punktu widzenia teoretycznego i praktycznego. Ma na to wpływ różnorodność definicji, stan wiedzy o zainteresowaniach, ich strukturze i roli jaką pełnią w rozwoju osobowości. W literaturze psychologiczno-pedagogicznej podaje się różne definicje zainteresowań.

A. Gurycka określa je jako „względnie trwałą, obserwalną dążność do poznawania otaczającego świata przybierającą postać ukierunkowanej aktywności poznawczej o określonym nasileniu, przejawiającej się w selektywnym stosunku do otaczających zjawisk, to znaczy:

1. w dostrzeganiu określonych cech przedmiotów i związków, zależności między nimi, a także wybranych problemów;
2. w dążeniu do ich zbadania, poznania, rozwiązania;
3. w przeżywaniu uczuć związanych z nabywaniem i posiadaniem wiedzy”⁶.

Badania przeprowadzone przez wspomnianą wcześniej autorkę dowiodły, iż w procesie świadomego kształtowania zainteresowań istotnych jest kilka czynników:

1. postawienie problemu,
2. objaśnienie sposobów poszukiwania jego rozwiązań,
3. samodzielna praca badawcza,
4. uzyskanie pozytywnego wyniku pracy badawczej, mającego uznanie otoczenia społecznego⁷.

Czynniki te wskazują na ogromną rolę środowiska wychowawczego w procesie kształtowania zainteresowań.

Rozwój zainteresowań rzadko dokonuje się indywidualnie. Coraz częściej podkreśla się związek zainteresowań ze środowiskiem wychowawczym, które nie tylko wyznacza wzorce ról społecznych, ale stwarza okazję do uczenia się czy nabywania zainteresowań.

⁶ M. Przetacznikowa, Z. Włodarski, *Psychologia wychowawcza*, Warszawa 1986, s. 441.

⁵ T. Oleszko, *Zainteresowania muzyczne dzieci*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1995, nr 5, s. 267.

⁶ A. Gurycka, *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, Warszawa 1989, s. 33.

⁷ B. Mróz, *Budzenie i rozwój zainteresowań wychowanków*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1999, nr 5, s. 21.

Muzykalność u dzieci nie jest zjawiskiem prostym. Składa się na nią wiele zdolności – między innymi słuch, pamięć, uwaga, wyobraźnia, inteligencja. Głównym zadaniem rodziców jest uwrażliwienie dzieci od najmłodszych lat na muzykę. Muzyczne zamilowania, zainteresowania i potrzeby wymagają długoletniego rozwijania, a zależne są od zainteresowań (zamiłowań) preferowanych przez rodziców. To od nich między innymi zależy, czy stworzą dziecku odpowiednie warunki do swobodnego rozwijania swojej twórczej działalności. „Rodzina dziecka jest pierwszym i naturalnym środowiskiem wyzwalamym i wspomagającym rozwijanie potencjalnych możliwości muzycznych dziecka i miejscem pierwszych doświadczeń muzycznych”⁸. Dla kształtowania przyszłych zainteresowań i zamiłowań ważny jest wpływ doświadczeń z okresu dzieciństwa, dlatego nie należy bagatelizować tkwiącej w najmłodszych potrzeby zabawy z muzyką, zadbać o stworzenie podatnego gruntu do rozwoju wrodzonych zdolności, które są zależne od drogi rozwojowej danej jednostki, od warunków, w jakich ona żyje. Według E. Gordona człowiek rodzi się z ogromnym potencjałem zdolności i możliwości niezależnie od rasy, koloru skóry czy pochodzenia. Im szybciej zaczniemy dostarczać mu różnorodnych bodźców, tym większą mamy możliwość, aby zbliżył się on do własnego potencjału przyniesionego w momencie urodzenia. Niezbędnym warunkiem jest tu audiowanie, które dla muzyki jest tym, czym myślenie dla mowy. Audiacja to wewnętrzne słyszenie muzyki, to zdolność słyszenia jej wówczas, gdy dźwięk fizyczny już nie brzmi.

Według S. Szumana podstawowymi czynnikami wywierającymi wpływ na rozwój zdolności muzycznej są:

1. wrodzone zadatki organiczne – zdolności rozwijają się na podłożu zadatków organicznych, są wynikiem rozwoju i kształtowania w określonym kierunku;
2. jakość zasobu doświadczeń związanych z muzyką – ważny jest wpływ doświadczeń z okresu dzieciństwa na dalsze kontakty z muzyką, rozwój zainteresowań, zamiłowań muzycznych;
3. wychowanie – ukierunkowywanie; uczenie kierowania własnym głosem, rozwijania właściwej postawy wobec muzyki kształtuje zainteresowanie do jej uprawiania;
4. aktywność – wpływa na rozwój zdolności muzycznych a także rozwój osobowości⁹.

Proces pogłębiania, rozwijania zdolności i zainteresowań muzycznych trwać może przez całe lata i jest celem odległym. Dlatego rozwijając go, nie można zapominać i bagatelizować tkwiącej w dzieciach potrzeby zabawy słowami, układania utworów muzycznych. Chęć do twórczej działalności ma istotny wpływ na pełny rozwój osobowości człowieka.

M. Manturzevska i H. Kotarska w swojej pracy „Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki” wymieniają grupę czynników środowiskowych niezbędnych dla realizacji potencjalnych możliwości muzycznych. Należą do nich¹⁰:

1. bezpośredni kontakt z muzyką od najwcześniejszego dzieciństwa;
2. włączenie muzyki w proces naturalnej komunikacji z najbliższym otoczeniem;
3. systematyczny trening podstawowych sprawności muzycznych (śpiewanie, granie) pod kierunkiem osoby muzycznie kompetentnej.

Uwarunkowania potrzeb muzycznych dzieci można podzielić na wewnętrzne i zewnętrzne. Uwarunkowania wewnętrzne to m.in.: poziom psychologiczny dziecka, zainte-

⁸ M. Suświllo, *Psychopedagogiczne uwarunkowania wczesnej edukacji muzycznej*, Olsztyn 2001, s. 112.

⁹ S. Szuman, *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Warszawa 1981, s. 34.

¹⁰ M. Manturzevska, H. Kotarska, *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, Warszawa 1990, s.71.

resowania i uzdolnienia muzyczne, a zewnętrzne to: poziom kultury środowiska rodzinnego (wykształcenie rodziców, zainteresowania muzyczne, tradycje rodzinne) i środowiska szkolnego.

Najważniejszą sprawą w rozwoju zainteresowań muzycznych wydaje się rozśpiewanie dzieci. Spotkania z tą dziedziną sztuki muszą być przede wszystkim przyjemnością i wynikać z wewnętrznej potrzeby, a nie przykrego obowiązku. Głos dziecka to instrument mowy, ale także pierwszy instrument muzyczny, choć na początku o małych możliwościach. Służy do wyśpiewywania własnych i nauczonych piosenek. Często mają one postać bardzo spontaniczną i wyobraźniową. Należy więc te skromne wypowiedzi – muzyczne improwizacje – podtrzymywać i rozwijać. Rodzice powinni interesować się pierwszymi przejawami twórczości swoich dzieci, chwalić je i zachęcać do śpiewania. Kolejnym etapem może być wspólne – dzieci i rodziców – śpiewanie. Ma ono na celu przekazanie pewnych wartości estetycznych, rodzinnych, a także elementów rodzimego folkloru. Pielęgnowanie tradycji rodzinnych jest szczególnym zadaniem dorosłych. Nie można tego dokonać bez współudziału dzieci. Dziecko nabiera pewności siebie i poczucia własnej wartości, a muzykowanie wraz z rodziną przynosi mu radość i satysfakcję.

Dzieci nastawiają się na słuchanie tego rodzaju muzyki, jaką słucha się w domu rodzinnym. „Wiadomo powszechnie, że najchętniej słucha muzyki ten, kto ją – nawet w bardzo skromnym zakresie – sam uprawiał”¹¹. Muzykowanie kształci wzrok, słuch, logikę myślenia, a opanowanie gry na instrumencie wymaga również zręczności czysto fizycznej. Poprzez regularne ćwiczenie dziecko uczy się koncentrować na określonym celu, wyrabia w sobie zdolność skupienia i wytrwałości. Japoński pedagog S. Suzuki twierdzi: „na naukę gry na instrumencie i słuchania muzyki nigdy nie jest za wcześnie” i twierdzenie to odnosi do wszystkich dzieci bez względu na poziom zdolności muzycznych. W myśl jego zasad rozpoczynają one naukę gry w drugim roku życia.

Potrzeba kulturalnej rozrywki nie jest potrzebą wrodzoną, lecz nabytą przez odpowiednie wychowanie. Zaangażowanie rodziców w rozwój zainteresowań muzycznych dzieci nie może kończyć się na wręczeniu dzieciom zakupionych płyt czy kaset muzycznych. Jeżeli istnieją ku temu warunki, jak najczęściej powinni organizować wyjścia na koncerty, audycje filharmoniczne, czy wybrać się na przedstawienie operowe. „Żywa muzyka stworzona przez artystów dla dzieci daje niezastąpione wrażenie powstawania prawdziwej sztuki na oczach i jakby przy współuczestnictwie obecnych, płyta zaś, taśma, radio, telewizja, film głównie muzyczny, dają na co dzień możliwość przedstawienia wchodzącym w świat sztuki dzieciom tego, co najgodniejsze uznania w muzycznej kulturze świata, ucząc jednocześnie korzystania z dostępnych środków przekazu dzieł sztuki”¹². Koncerty muzyczne stają się bardziej przyjazne i zrozumiałe, kiedy słuchaniu towarzyszy zainteresowanie słowem prelegenta, które wprowadza w sam utwór muzyczny.

Lekarze biją na alarm, informując nas o złym stanie zdrowotnym dzieci i młodzieży, o skłonnościach do powstawania u nich między innymi wad postawy. Przyczyna upatrywana jest między innymi w otoczeniu dziecka i w jego stylu życia. Często wielogodzinne spędzanie czasu przed telewizorem czy komputerem powoduje zmniejszenie i ograniczenie ruchu dziecka. Środkiem zaradczym może być między innymi uczestnictwo dzieci w zajęciach typu rytmika, balet, czy lekcje tańca. Muzyczna ekspresja ruchowa pobudza całe ciało dziecka, poprawiając motorykę, sprzyjając wykształceniu

¹¹ J. Wierszyłowski, *Psychologia muzyki*, Warszawa 1981, s. 302.

¹² M. Przychodzińska-Kaciczak, *Dziecko i muzyka*, Warszawa 1981, s. 155.

nawyku prawidłowej sylwetki, co dodatkowo wpływa na rozwój fizyczny. Ruch zespolony z muzyką zaspokaja potrzebę zabawy, daje radość, a także wpływa dodatkowo na system nerwowy. Z punktu widzenia uzdolnień muzycznych ćwiczenia i zabawy ruchowe są podstawą kształcenia poczucia rytmu oraz rozwijania wrażliwości muzycznej.

W procesie kształtowania osobowości dziecka nie może zabraknąć kontaktu z muzyką. Jest ona podobnie jak inne dziedziny sztuki nośnikiem wartości humanistycznych, wyrosła bowiem z przeżyć, uczuć, doświadczeń i myśli ludzkich. Sama będąc wyrazem doznań artysty, może być bodźcem wywołującym określone przeżycia i nastroje. Poprzez muzykę można także wpływać wydatnie na rozwój sfery emocjonalnej dziecka. Istotne znaczenie ma kompensacyjno-relaksacyjne działanie muzyki. Przeżycia wynikające z aktywnego, polegającego na osobistej ekspresji kontaktu z muzyką przynosi satysfakcję i wyzwolenie z napięć. Jest to ważne dla utrzymania równowagi psychicznej. Kontakt z muzyką rozwija również sferę intelektualną. Dzieło muzyczne wywołuje u odbiorców różne skojarzenia, pobudza wyobraźnię, skłania do refleksji oraz przyczynia się do głębszego rozumienia otaczającego świata. Brak właściwych bodźców ze strony środowiska powoduje często, iż zaprzepaszczamy szansę, aby nasze dzieci mogły rozwijać się w muzycznym kierunku. Dorosły ma dwie drogi kształtowania dziecka: bezpośrednią, kiedy dostarcza zadań, problemów i rozmaitych przedmiotów do uruchomienia aktywności dziecka oraz pośrednią, kiedy to sam jest dla dziecka modelem, „świeci mu przykładem”. Dziecko wychowane bez muzyki zapewne nie uzna jej za coś wartościowego, a nawet jeśli, to i tak będzie mogło się bez niej obejść. Przygotowanie go do różnorodnego odbioru muzyki, słuchanie domowej plytoteki, wybór odpowiednich programów muzycznych w mediach, wspólne rodzinne uczęszczanie na koncerty, do filharmonii, sprawia, iż przesiąknięte atmosferą domu przekonuje się, że muzyka w życiu ludzi jest sprawą ważną i wartą bliższego poznania.

Anna Pękala

Bibliografia:

- Gordon E. E., *Sekwencje uczenia się w muzyce*, Bydgoszcz 1999.
- Gurycka A., *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, Warszawa 1989.
- Kaczmarkiewicz M., *Zainteresowania muzyczne młodzieży w okresie przemian edukacyjnych*, „Wychowanie Muzyczne w Szkole” 2004, nr 5.
- Kot S., *Historia wychowania. T. 1. Od starożytnej Grecji do połowy wieku XVIII*, Warszawa 1996.
- Manturzevska M., Kotarska H., *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, Warszawa 1990.
- Mról B., *Budzenie i rozwój zainteresowań wychowanków*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1999, nr 5.
- Muzyka w nauczaniu zintegrowanym*, (red.) E. Zwolińska, Bydgoszcz 2002.
- Oleszko T., *Zainteresowania muzyczne dzieci*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1995, nr 5.
- Pielkova J., *Rodzicielskie troski*, Warszawa 1988.
- Przetacznikowa M., Włodarski Z., *Psychologia wychowawcza*, Warszawa 1986.
- Przychodzińska-Kaciczak M., *Dziecko i muzyka*, Warszawa 1981.
- Remkowski J., *Rodzina w świetle psychologii*, Warszawa 1986.
- Suświłło M., *Psychopedagogiczne uwarunkowania wczesnej edukacji muzycznej*, Olsztyn 2001.
- Szuman S., *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Warszawa 1981.
- Wierszyłowski J., *Psychologia muzyki*, Warszawa 1981.